

МИЛОРАД РАДОВАНОВИЋ
(Нови Сад)

ПРАВЦИ У ЛИНГВИСТИЦИ У ТУМАЧЕЊУ МИЛКЕ ИВИЋ*

У раду се разматра улога Милке Ивић у тумачењу општелингвистичких појмова и тема, теорија и методологија, школа и праваца. Фокус пажње се при том нарочито усмерава на улогу коју је у том смислу, кроз деценије, имала књига Милке Ивић *Правци у лингвистици*. Пописују се и разна издања те књиге у свету и код нас, на српском и на многим другим језицима, код разних издавача, а специјални осврт се даје с погледом на промене које је та књига доживљавала у понављаним и допуњаваним издањима — и с обзирањем на развој науке у деценијама златнога доба лингвистике.

Кључне речи: историја лингвистике, лингвистичке школе, правци у лингвистици.

У зборнику-књизи што сам је уредио са колегом Предрагом Пипером, професорки Милки Ивић у част, под насловом *Лингвистика Милке Ивић* (Piper-Radovanović 2008), у тексту „Историја (опште) лингвистике“ — овако сам написао (и касније подробније описао) важне доприносе наше слављенице нашим (и не само нашим) знањима о историји науке о језику и општим увидима у постанак, развитак, гранање и актуелно стање устројеног бављења језиком (звало се оно филозофијом, реториком, филологијом, глотологијом, језикословљем, лингвистиком, науком о језику или другачије): 1. Универзитетска настава; 2. Увођење структуралне научне парадигме; 3. Увођење трансформационо-генеративног научног модела; 4. Научне синтезе везане за сувремена светска лингвистичка збивања; 5. Афирмисање актуелне лингвистичке продукције и властитих научних узора (Александра Белића и Романа Јакобсона); 6. Афирмисање властитих теоријских ставова и анализа у релевантним светским антологијама, зборницима,

---

* Овај прилог је део рада на истраживању организованом у оквиру пројекта *Стандардни српски језик: синтаксичка, семантичка и прагматичка истраживања* (148010), који је пријављен код Министарства науке Републике Србије.

часописима, на конгресима, конференцијама, у Комисији за граматичку структуру МКС, кроз предавања широм света; 7. Књига *Правци у лингвистици* (у пуно издања и на многим језицима); 8. Новија когнитивнолингвистичка занимања.

Овде ћу се мало подробније него у томе извору (Radovanović 2008) позабавити седмом тачком из наведенога списка, тачније, судбином и улогом књиге *Правци у лингвистици* у нашој и општој историји књиге, научних синтеза, академског знања, приручничке литературе, лингвистичке науке и језичке праксе. Прво следи реч о контексту. У другој половини двадесетого века кључне књиге наше у академском лингвистичком образовању лингвиста-слависта, бивале су: *О језичкој природи и језичком развоју* Александра Белића (Белић 1941 [1959]), *Дијалектологија српскохрватског језика* и *Српски народ и његов језик* Павла Ивића (Ивић 1956 и Ивић 1971), те (уз још по коју) свакако и *Правци у лингвистици* Милке Ивић (Ivić 2001). Ова потоња књига, што је и темом мога садашњег обзирања — у тој улози бивала је понајвише и најредовније објављивана, а при том струковно најнеобележенија. Од издавача и уредника, свакако су најутицајнији а релативно постојано бивали, особито у деценијама на измаку века, Милош Стамболић са библиотеком Сазвежђа код Нолита (преводи Де Сосира, Јакобсона и Чомског, на пример), Иван Чоловић са библиотеком XX век (преводи Сапира, Ворфа, Боаса, и других, *Сабрана дела* Ранка Бугарског, те понека књига ученика Ивићевих), и Зоран Стојановић са библиотеком Теорија у његовој Издавачкој књижевници (преводи Хумболта, Касирера, Де Сосира, Чомског и Пијажеа, Вандријеса, Огдена и Ричардса, и других, те понека књига ученика Ивићевих). Не случајно, свакако, библиотека XX век постојано издаје и *Огледе* Милке Ивић (Ivić 1983, 1995, 2008; до сада њих шест у низу, међу којима су прве две књиге биле и најутицајније), као и пет издања *Правца у лингвистици* Милке Ивић, док Зоран Стојановић настоји штампати *Целокупна дела Павла Ивића* (Радовановић 1991–), као и радове ученика Ивићевих. Све је то време, кроз помињане књиге и сродна издања, протицао ток преобликовања науке о језику, истицао из традиционалне филолошке анализе, и ишао, затим, преко структуралног обрасца, генеративне теорије, и интердисциплинарних школа разноврсних, све до когнитивне лингвистике данашњице. С обзиром на речено, крајње је занимљива управо судбина књиге што је средишњом темом овога осврта, будући да она својим многим издањима, и хронолошки, и тематски прати збивања у златном добу лингвистике — писана аутором што је учествовао и у стварању тога доба и у његовоме успону, те, ето, и у његовом тумачењу.

Књига *Правци у лингвистици* објављена је први пут 1963. године. Код Државне заложбе Словеније у Љубљани. И то након мукотрпнога ауторкиног рада у европским и америчким библиотекама махом, понајвише на Колумбији у Њујорку, на Харварду, те на Јејлу. Из неких разлога (и то је део историје лингвистике, али и политике) књига није штампана ни у Новом Саду ни у Београду, већ у Љубљани, на српско(хрватском) језику. Довитљиви и спретни Словенци тако су освојили цело ондашње југословенско научно тржиште. (Одабрали су језик и писмо које су могли, у збиру, разумети сви — *lingua communis* ондашње земље! „Политички некоректно“ казали би неки данас, али лингвистички исправно!) Погледајмо овде само основне податке о томе. Године 1969. следило је друго, допуњено издање, 1975. године треће, такође, допуњено издање, 1978. четврто, а 1983. пето издање код истога издавача на нашем језику и писму. Књигу затим преузима Иван Чоловић за његову библиотеку XX век (Београд), па 1990. године штампа шесто, поново допуњено издање (овога пута „Поговором“ о тада актуелним збивањима и темама у светској лингвистичкој науци), 1994. године седмо издање, 1996. године осмо, 2001. године девето, изнова допуњено издање (овога пута поглављем „Лингвистика у деведесетим годинама“), 2003. године десето издање. Но, осим што већ скоро пола века служи образовању студената и других упућених у наш језик и заинтересованих за светску историју науке о језику, ова књига је, и сама део историје лингвистике, још више учврстила свој положај њеним објављивањем на другим језицима света: на енглеском (1965. и 1970. године, код познатог издавача Mouton), на финском (1966), пољском (1966. и 1975), естонском (1969), немачком (1971), литавском (1973), јапанском (1974), албанском (1977), корејском (1981), на арапском и, може бити још неком језику.¹ Изгледа да су за своје време *Правци* били најдоступнија и најприкладнија историја лингвистике на многим универзитетима Европе, Америке и Азије барем. И то у конкуренцији са, у то време, такође, веома познатим, књигама Малмберга, Мунена, Робинса, Лепшија, и других, и са њиховим преводима на многе велике и мале језике света. Можда и због тога што је књига *Правци у лингвистици* била идеолошки и „школски“ необојена, па је представљала увиде и у „западну“ и у „источну“ научну продукцију свога доба и ранијих времена, а тежиште пажње је при том сразмерно равномерно распоређивала на „западно“ и „источно“ знање, на „велике“ и „мале“, на старе и нове школе рада и мишљења (већина

¹ Подаци о издањима *Правца у лингвистици* и њиховим преводима дају се у библиографији: Бабић 2005.

других књига сличне намене и врсте — ту равнотежу нема).² Међу осталима, и две додатне драгоцене особине овога приручника јесу да је он, с једне стране, повремено (а правовремено) реновиран у издањима на нашем језику, а, с друге, да ауторка није подлежала олако модама тренутним у избору „нових“ праваца које књигом ваља представити. С тим да „Поговор“ дат уз шесто и каснија издања, те додатак „Лингвистика у деведесетим годинама“ дат уз девето и десето издање, одлично тематски и дискусионо покривају и најактуелнија збивања у лингвистици. (Зато се овакви приручници ретко и нерадо обично пишу, јер их ваља стално реновирати, иновирати и допуњавати, и у томе ризиковати — а то је посао који тражи и великог znalца и постојаног заљубљеника.)

А Милка Ивић је своје *Правце* темељније допуњавала и садржински и библиографски у четири издања на нашем језику. Друго издање (1969) обogaћено је библиографски, и у појединостима, према у међувремену настајалим иностраним издањима, слеђењем понајвише сугестија из приказа књиге. Но допуњено је и поглављима или одељцима о Пајковој тагмемици, о „стандардној теорији“ као верзији генеративне граматике Чомског из 1965. године, о генеративној фонологији и семантици, о алгебарској лингвистици (моделу Шаумјана, Бар-Хилела, Кулагине, Згала, „граматика зависности и пројективности“), о „стратификационој граматичи“, Халидејевом контекстуалистичком моделу науке о језику и „неофиртијанској“ британској лингвистици „скала и категорија“, и о немачкој школи рада на „граматичи која се тиче садржине“. То је и најтемељније преуређено издање, не без разлога, будући да је настајало у време најживљих лингвистичких превирања у светским размерама. Треће издање (1975) такође је библиографски и у детаљу допуњавано с погледом на нова инострана издања и на рецепцију књиге, али и поглављима и одељцима о социолингвистици, лингвистици текста, о Прашкој школи и Мартиневој функционалној лингвистици. Допуњена су постојећа поглавља о генеративној граматичи, синтакси, семантици и стратификационој граматичи. Наредно крупно преправљање књига је доживела у шестом издању (1990), прилагањем обимнога „Поговора“, којим се по тематским одељцима прати развој лингвистике у другој половини седамдесетих и у осамдесетим годинама двадесетог века: с једне стране, ту су опаске о свему што је своједобно изгледало као обећавајућа новост у лингвистици теоријској, а показало се у међувремену неодр-

² Уп., нпр.: Robins 1967; Leroy 1967; Malmberg 1966; Lepschy 1970; Mounin 1967; Mounin 1972 и др.

живим или недостатним, а, с друге стране, ту су опаске о новим идејама и правцима рада или о реновирању старих (теорија прототипа, теорија говорних чинова и перформативних глагола, теорија конверзационих импликација, прагматика, пресупозиције, фактивност, референцијална / нереференцијална семантика, композиционална семантика, теорија емпатије, семантичких примитива, семантичког метајезика, модулског организовања граматике и ума, „граматика управљања и везивања“, односно „теорија принципа и параметара“ — у новој верзији Чомског, релациона граматика, лексичко-функционална граматика, граматика генерализоване фразне структуре, нове верзије „падежне теорије“, тематске улоге, зачеци когнитивизма и др.). Коначни (?) облик свој, *Правци у лингвистици* Милке Ивић добијају у деветом издању њиховом (2001), када се књизи прикључује поглавље „Лингвистика у деведесетим годинама“. Тамо се по одељцима разрађују у међувремену настајали теоријски лингвистички доприноси „школе семантичара Западне обале“, „школе семантичара МИТ-а“ и многе струје „когнитивне лингвистике“ — у семантици, те „минимализам“ — у синтакси, затим „теорија оптималности“, „функционализам“ разних врста, етнолингвистичка истраживања и др. (Лејкоф, Ланакер, Цекендоф, Пустејовски, Чомски, Вјежбицка и др.).

Доиста су задивљујући и постојаност и интуиција и лакоћа с којима више од четири деценије већ професорка Милка Ивић проноси историју устројеног бављења језиком, властито тумачење његових постигнућа и селекцију трајно вредних резултата у том погледу — не само кроз време и простор, него и кроз академско знање широм света, међу читаоцима и међу њиховим језицима. Тешко је наћи сличан пример међу нашим академским научним књигама, једној струци посвећеним, једним аутором писаним, на многим језицима читаним.

Литература

- Бабић 2005: Милена Бабић, *Библиографија радова академика Милке Ивић. У част осамдесет година животоа*, САНУ, Издања Библиотеке, 23, Београд.
- Белић 1941 [1959]: Александар Белић, *О језичкој природи и језичком развоју. Лингвистичка истраживања*, Српска краљевска академија, Београд, 1941, *Књига II*, 1959.
- Ivić 1983: Milka Ivić, *Lingvistički ogledi*, Biblioteka XX vek, 61, Prosveta, Beograd [Drugo izdanje 1995; Treće, dopunjeno izdanje 2008].
- Ivić 1995: Milka Ivić, *O zelenom konju. Novi lingvistički ogledi*, Biblioteka XX vek, 82, Slovoграф, Beograd.
- Ivić 2001: Milka Ivić, *Pravci u lingvistici. Deveto izdanje, dopunjeno poglavljem „Lingvistika u devedесетим годинама“*, Biblioteka XX vek, 73, Beograd.

- Ивић 1956: Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и штиокавско наречје*, Матица српска, Нови Сад.
- Ивић 1971: Павле Ивић, *Српски народ и његов језик*, Српска књижевна задруга, Београд.
- Leroy 1967: Maurice Leroy, *Main Trends in Modern Linguistics*, University of California Press, Berkeley — Los Angeles.
- Lepschy 1970: Giulio C. Lepschy, *A Survey of Structural Linguistics*, Faber and Faber, London.
- Malmberg 1966: Bertil Malmberg, *Les nouvelles tendances de la linguistique*, Presses Universitaires de France, Paris (= *Moderna lingvistika*, Slovo ljubve, Beograd, 1979).
- Mounin 1967: Georges Mounin, *Histoire de la linguistique des origines au XXe siècle*, Presses Universitaires de France, Paris (= *Zorž Munen, Istorija lingvistike. Od početaka do XX veka*, XX vek, 85, Beograd, 1996).
- Mounin 1972: Georges Mounin, *La linguistique de XXe siècle*, Presses Universitaires de France, Paris.
- Piper–Radovanović 2008: Predrag Piper — Milorad Radovanović (ur.), *Lingvistika Milke Ivić*, Biblioteka XX vek, 172, Beograd.
- Радовановић 1991–: Милорад Радовановић (ред.), *Целокућна дела Павла Ивића*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци — Нови Сад.
- Radovanović 2008: Milorad Radovanović, „Istorija (opšte) lingvistike“, u: Piper–Radovanović 2008, 49–60.
- Robins 1967: R. H. Robins, *A Short History of Linguistics*, Indiana University Press, Bloomington–London.

Summary

Milorad Radovanović

TRENDS IN LINGUISTICS BY MILKA IVIĆ

In this article professor Milka Ivić's role in the presentation and explanation of general linguistic concepts, topics, theories, schools and trends is presented. In this concern the focus of presentation is on Milka Ivić's book *Trends in Linguistics*, on its various editions in various languages, extended versions that followed general trends in the linguistic science, from sixties to nineties. The inventory of these editions is presented along with the inventory of the related revisions. The general conclusion suggested is that there is not such an unique example within the framework of the current linguistic production.